

Polismyndigheten

Polismyndighetens behov av att använda hemliga tvångsmedel mot barn i underrättelseverksamhet

Bakgrund

Hotet från den organiserade brottsligheten har under lång tid ökat i Sverige och ökningen fortsätter alltjämt. Det dödliga våldet står ofta i fokus, men därutöver genererar nätverkens narkotikaförsäljning, bedrägerier, välfärdsbrott och stölder brottsvinster på flera miljarder som hela tiden stärker den organiserade brottsligheten. Det pågår i nuläget ett stort antal gängkonflikter i Sverige. Dessa förekommer inte bara i storstadsregionerna utan polisen har sett exempel på att konflikterna har spridits till såväl nya områden inom landet som utomlands. Det finns i nuläget få tecken som tyder på att det dödliga gängvåldet kommer att sluta vara ett allvarligt problem under överskådlig framtid.

Planering av våldsbrottslighet och rekrytering av unga utförare

Under det senaste decenniet har våld inom kriminella miljöer varit en stor utmaning för Polismyndigheten i allmänhet och underrättelseverksamheten i synnerhet att bekämpa. Lärdomar från arbetet mot de krypterade plattformarna Encrochat, Anom och Sky ECC i början av 20-talet gav myndigheten en unik inblick i hur våldshandlingar planerades och genomfördes. Våldsbrotten var i många fall resultatet av flera veckor av planering och förberedelser där olika personer var inblandade och bidrog till att brottet kunde genomföras. Planeringen skedde ofta i projektform där flera olika roller behövdes, nämligen anstiftare med motiv och makt/pengar, möjliggörare som ordnade med logistik och planering samt en eller fler utförare som genomförde våldshandlingen.

Under de senaste tre åren har det emellertid skett en förändring i hur våldet planeras. Tidigare har det mest riskfyllda momentet – själva våldsdådet – utförts av i huvudsak lokala kriminella som varit medlemmar i samma eller allierade kriminella nätverk. Numera är det vanligare att utföraren är inhyrd och helt saknar koppling till anstiftarna och själv saknar motiv, annat än chans till belöning och kriminell status. Rekryteringen av utförare sker nuförtiden oftast i digitala arenor där rekryterare lägger ut platsannonser med jobb och löfte om betalning för genomförda mord, sprängningar, mordbränder eller bostadsbeskjutningar. Även tiden för planering och förberedelser är i regel kortare än tidigare.

I och med den nya metoden når rekryterare och anstiftare av våldsbrott en betydligt större målgrupp som hittar dessa arenor, vanligtvis via andra sociala kanaler där många barn och ungdomar är aktiva, exempelvis kanaler med fokus på spel, musik och kriminell livsstil. I dessa kanaler kommuniceras länkar till chatt-grupper där rekryterare lägger ut annonser om kriminella jobb. I chatt-grupperna uppmuntras i huvudsak barn och ungdomar att godta jobben och de behöver oftast legitimera sig med id-handlingar. I och med identifieringen får rekryteraren en hållhake på dem och inte sällan hotas de och deras familjer om de skulle vilja avbryta och backa ur.

Flertalet underrättelser och uppgifter från förundersökningar vittnar om hur anstiftare och rekryterare cyniskt utnyttjar barn för detta ändamål. De betraktar barnen som förbrukningsvaror som de inte har något som helst ansvar för. I flera fall rör det sig om barn så unga som 13 år som uppmuntras till att utföra våldsbrott. Metoden har fått stort fäste bland olika kriminella grupperingar eftersom den innebär att det går snabbt att genomföra våldsdåd. Ledarna i de kriminella nätverken behöver inte heller ta hänsyn till risken för att medlemmar i deras egna nätverk blir frihetsberövade eller drabbas av vederläggning från motståndarsidan. När väl ett barn är rekryterat slussas han eller hon vidare för utförande, brottsplanen är ofta i stort sett klar. Det är inte ovanligt att anstiftaren/beställaren och rekryteraren är i utlandet, möjliggörarna är i orten där dådet ska ske medan barnet hämtas från en helt annan ort.

Hemliga tvångsmedel mot barn

Underrättelseverksamhetens förmåga att motverka våldsplaneringen är beroende av möjligheter att kunna förebygga, förhindra och upptäcka detta modus operandi. Eftersom utföraren vanligtvis saknar, av polisen kända, kopplingar till både anstiftaren eller måltavlan är det en stor utmaning att upptäcka och förhindra pågående våldsplaneringar. Underrättelseverksamheten har emellertid stor kunskap om de olika kriminella nätverk som är aktiva i kriminella konflikter och polisen tar löpande emot underrättelser om deras avsikter, vilket ger ingångar att upptäcka den misstänkta brottsliga verksamheten. Genom att använda hemliga tvångsmedel har underrättelseverksamhetens förmåga att upptäcka och avbryta misstänkt våldsbrottslighet förbättrats, dock inte om personerna är under 15 år. Våldsplaneringen är som ovan beskrivits ofta i projektform där flera personer involveras, vilket ökar möjligheten att både upptäcka och förhindra samt i ett senare skede lagföra de inblandade. Mot bakgrund av den utveckling som skett har allt fler barn under 15 år kommit att involveras i våld i kriminella miljöer och det finns få tecken på att utvecklingen kommer hejdas i närtid. Det finns därmed ett hinder för underrättelseverksamheten att effektivt bekämpa problemet.

Beträffande behovet av att kunna rikta hemliga tvångsmedel mot personer under 15 år i underrättelseverksamhet kan det generellt sägas att det i det närmaste är korresponderande med, om inte till och med större än, behovet i utredningssammanhang. Detta eftersom den som förekommer i sammanhanget konkretiserade brott per automatik dessförinnan förekommit i det vidare underrättelsemässiga sammanhanget brottslig verksamhet. Det är ur polisiära och samhällsliga perspektiv av klart större värde att redan baserat på

underrättelsearbete kunna förhindra att allvarliga brott, med eller utan förövare under 15 år, kommer till stånd än att senare kunna utreda dem vid fullbordande. Det är vidare av klart större värde att kunna avbryta en ungs persons inträdande i brottslig verksamhet än att efter fullbordat brott kunna lagföra denne. Det bör i sammanhanget framhållas att ungs inträde i brottsliga nätverk kan gå fort och inte sällan sker under påverkan av manipulation och tvång.

För att tydliggöra sådana situationer och händelser där Polismyndigheten ser ett behov av att använda hemliga tvångsmedel riktad mot brottslig verksamhet där personer under 15 år förekommer har en handfull ärendebeskrivningar tagits fram.

Ärende 1

Polisen har genom en informatör fått information om att man inom det kriminella nätverket X, förbereder ett mord som en hämndaktion för en skjutning av en av nätverkets medlemmar. Polisen vet dock inte vem det tilltänkta offret är och inte heller vem som ska utföra mordet. Den kriminella miljön är däremot känd och det är även känt att det pågår en allvarlig konflikt mellan nätverket X och ett annat kriminellt nätverk, Y. Det är även känt hos polisen att samtliga aktörer inom nätverken har hög våldskapacitet. Genom polisens kunskap om nätverket X, vet myndigheten att det inom detta finns en handfull ledargestalter och att det är dessa som direkt eller indirekt sanktionerar och bestämmer vilken nivå av våldsbrottslighet som får utövas. Genom hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation med stöd av preventivlagen mot en av ledargestalterna framkommer att denne har kontakt med en trettonåring. Polisen har kännedom om att denne är placerad på ett HVB-hem. I avlyssningen framkommer information som tyder på att hämndaktionen, som ännu inte konkretiserats, kan vara nära förestående. I samband med det får polisen kännedom om att trettonåringen har avvikit från HVB-hemmet.

En möjlighet att använda preventiva tvångsmedel även mot trettonåringen hade inneburit att polisen hade fått mer konkreta uppgifter om barnets eventuella inblandning och polisens möjlighet att förhindra ett mord hade därmed väsentligen ökat. Polisen och samhället i övrigt skulle även ges möjlighet att tidigt fånga upp trettonåringen för att kunna hjälpa den från en kriminell bana.

Ärende 2

Underrättelseuppgifter hos polisen ger vid handen att en välkänd kriminell X, framförallt känd för sin omfattande våldsbrottslighet, ska etablera sig i södra Sverige och där bli ledargestalt för ett nybildat kriminellt nätverk. X som tidigare bott och verkat i andra delar regionen är av nationellt polisiärt intresse då han ofta varit involverad i olika våldsamma konflikter. Uppgifterna ger vidare att han har tillgång till skjutvapen och att hans plan är att det nybildade gänget ska ägna sig åt försäljning av vapen och narkotika och med våld säkra sin narkotikamarknad.

Annan obekräftad underrättelseinformation indikerar att ett antal unga personer rör sig runt X och utför ärenden åt honom i form av att transportera vapen och narkotika. Kontakterna kan bekräftas genom att rikta hemliga tvångsmedel mot X, men vad ärendena består i går ej att fastställa då X är försiktig när han kommunicerar. Samtidigt som kontakterna mellan X och ett av barnen, under 15 år, intensifieras får polisen underrättelseuppgifter om att ett stort parti narkotika har anlänt till södra Sverige med X som trolig mottagare. Polisen bedömer att det finns en påtaglig risk för att barnet involverats i X: s troliga narkotikahantering.

Polisen bedömer att en möjlighet att rikta hemliga tvångsmedel mot barnet hade ökat förutsättningarna för att förhindra att denne involveras i X: s brottsliga verksamhet. Informationen hade även kunnat ge andra samhällsaktörer klart bättre förutsättningar att i ett tidigt skede vidta åtgärder för att hjälpa barnet från att bli en del av den organiserade brottsligheten.

Ärende 3

Polisens underrättelsetjänst har under en tid sett en utveckling som innebär att flera synnerligen tungt belastade aktörer tillhörande ett kriminellt nätverk i ett storstadsområde har börjat resa till en mindre stad och vistas där alltmer, för att sedan återvända till storstaden. Primärt rör det sig om en handfull individer som återkommande vistas i den mindre staden. Personerna börjar även vistas tillsammans med lokala gängaktörer som också förekommer i grova våldsbrott, utpressningar, narkotika osv.

Personerna är kriminellt belastade och har tidigare gjort sig skyldiga till synnerligen grovt våld. De förekommer i flera förundersökningar som misstänkta eller vittnen gällande gängrelaterade skjutningar. Det finns också rikligt med underrättelseuppgifter om individerna som gör gällande delaktighet i grova narkotikabrott, grova våldsbrott och dödligt våld m.m. Utöver detta är det känt att personerna är mycket impulsiva och har tillgång till vapen. I kretsen kring dessa personer finns ett barn under 15 år, hemmahörande i den mindre staden, som verkar nyttjas för att utföra olika ärenden åt gruppen.

Polisen har ingen konkret information, eller endast vaga uppgifter, om individernas specifika avsikter med att vistas i den mindre staden. De underrättelsemisstankar som finns om personernas avsikter att begå brott är alltför oprecisa för att inleda förundersökning gällande ett visst brott. Mot bakgrund av polisens samlade kunskaper om personerna står det dock klart att personerna inom en snar framtid kommer att begå grova våldsbrott.

Polisen i den mindre staden bedriver både dold personspaning och utför polisiära kontroller av de tillresta personerna så ofta som möjligt för att visa att polisen har kännedom om deras närvaro samt för att om möjligt kunna avstyra för polisen okända brottsplaner. Preventiva tvångsmedel genomförs mot de äldre inblandade personerna, men när tillståndstiden löper ut har inget våldsdåd inträffat.

Polisens farhågor besannas dock en tid därefter när barnet skjuter en person. Under förundersökningen framgår att barnet kommunicerat om dådet från sin telefon. Det är polisens bedömning att preventiva tvångsmedel riktat mot barnet hade gett polisen en väsentligt ökad möjlighet att förhindra barnet från att utföra det mord som skedde, och att kunna initiera sociala insatser mot denne.

Ärende 4

Polisen har underrättelseuppgifter som bedöms som troliga avseende synnerligen grovt vapenbrott, omfattande handel med vapen, handgranater och sprängmedel i Sverige. I materialet namnges vissa individer som är knutna till ett kriminellt nätverk. En av de utpekade, X, är ledargestalt i detta nätverk. Då X är inblandad i ett flertal pågående våldskonflikter bedömer underrättelsetjänsten att de vapen och sprängmedel som omnämns i underrättelseuppgifterna kan komma att användas i dessa konflikter. Det kriminella nätverket har tidigare genomfört stora sprängningar med risk för allmänfarlig ödeläggelse, bl. a. har man varit inblandade i en sprängning där stora delar av ett hyreshus rasade.

Här finns också uppgifter om att unga personer, under 15 år, ska användas för förvaring och transport av sprängmedel. Polismyndigheten får med stöd av preventivlagen tillstånd att rikta hemliga tvångsmedel mot ledargestalten. Han är emellertid försiktig med sin kommunikation och polisen misstänker att mycket går via mellanhänder som inte går att identifiera. Underrättelseinformation beskriver att en av de yngre personerna har hamnat i skuld till X och att han inom kort kommer behöva betala av den genom att utföra ett uppdrag. Detta sammantaget med den underrättelseinformation som finns avseende sprängmedel gör att myndigheten bedömer att det finns en påtaglig risk för att ett grovt brott är nära förestående.

Enligt Polismyndighetens uppfattning hade en möjlighet att rikta preventiva hemliga tvångsmedel även mot barnet ökat förutsättningarna för att förhindra att vapen och sprängmedel hanteras och transporteras av barn i den offentliga miljön med de risker som det innebär. Det hade i förlängningen kunnat förhindra fullbordade våldsdåd. Det skulle även ge förutsättningar till att tidigt fånga upp en ung person som är på väg att etablera sig i den kriminella miljön och se till att denne får hjälp från samhället.

Ärende 5

En ung person X, precis straffmyndig, ingår sedan tidigare i en lokal kriminell gruppering som misstänks ha begått flera grova våldsbrott i närtid. Grupperingen har varit en del av konflikterna, och en aktiv part i våldsdåden under 2023. Det har inkommit underrättelser om X har tillgång till vapen och att han har en roll som anstiftare till grova våldsbrott. I denna roll ska han ha tagit kontakt med en yngre person Y (13 år) i nätverket för att, enligt obekräftade uppgifter, anstifta denne till att begå ett mord i närtid. Polisen får tillstånd att med stöd av preventivlagen rikta hemliga tvångsmedel mot X och kan konstatera att han initialt kommunicerar med Y och stämmer träff med

denne. Plötsligt upphör den kontakten samtidigt som underrättelseuppslag visar på att mordplanen fortfarande är aktuell och nära förestående.

Polisen gör bedömningen att preventiva tvångsmedel riktade mot Y skulle ge polisen betydligt bättre möjligheter att förhindra den brottsliga verksamheten som innefattar mord. Polisen och andra samhällsaktörer skulle även ges klart bättre förutsättningar att fånga upp Y och initiera insatser.

Slutsats

Genomgående för dessa ärenden är att Polismyndighetens underrättelsetjänst ofta har en god bild av vad eller vilken brottslig verksamhet som kan befaras ske i närtid. Kunskap om de kriminella nätverken, individer inom dessa, pågående konflikter, redan inträffade våldsdåd etc., innebär att polisen ofta vet när det finns en risk för att ett nytt våldsdåd kommer att inträffa. Polisen kan t.ex. ha kunskap om att ett nätverk ”söker en soldat” (dvs. någon som ska utföra ett våldsdåd), har skaffat ett ”pålitligt” vapen, att ledargestalterna åkt utomlands under en längre tid (för att hålla sig borta i anslutning till ett brott), att det sker en omlokalisering av individer kopplade till nätverken eller andra uppgifter som tyder på att något är på gång att hända.

Polisen vet med andra ord ofta att ett brott kommer att begås men vet inte vilken typ av brott som kommer att begås (skjutning, sprängning, kidnappning etc.), vem som kommer att bli nästa offer, vem som kommer att utföra brottet eller vem som kommer att agera anstiftare. Frekvent förekommer information om att en eller flera av de involverade personerna är under 15 år gammal. Ibland kan uppgifterna vara så konkreta att Polismyndigheten kan inleda förundersökning men ofta saknas det tillräckligt många konkreta omständigheter och tvångsmedel behöver i sådana fall vidtas redan på underrättelsestadiet för att brott ska kunna förhindras.

Att kunna agera redan på underrättelsestadiet är också en förutsättning för att så tidigt som möjligt kunna ingripa mot personer under 15 år och hjälpa dessa genom stöd från andra samhällsaktörer så att de inte riskerar att formas in till en framtida kriminell livsstil.